

Cerkiew greckokatolicka na Pomorzu Zachodnim ćwierć wieku po akcji „Wisła” w świetle sprawozdań Wydziałów do Spraw Wyznań

Witold Bobryk

INSTYTUT BADAŃ NAD DZIEDZICTWEM
KULTUROWYM EUROPY W BIAŁYMSTOKU
ORCID: 0000-0002-8009-5016

ABSTRACT

The Greek Catholic Church in Western Pomerania a quarter of a century after Operation Vistula in the light of the reports of the Departments for Religious Affairs

The deportation of the Ukrainian population to former German territories was to facilitate the process of its assimilation. The religious separateness of the Ukrainian community, among which the Greek Catholics predominated, hindered the implementation of these plans. The religious policy defined by the communist party aimed at the complete liquidation of the Greek Catholic Church by supporting the Polish Autocephalous Orthodox Church. De-Stalinization, however, liberalized the position towards Greek Catholics. Although state authorities did not legalize this religion, they allowed to organize informal pastoral centers. A quarter of a century after Operation Vistula in Western Pomerania, there were fifteen of them. The existence of Greek Catholic pastoral centers not only crossed out the assumptions of the state's religious policy, but first of all prevented the assimilation of the Ukrainian population.

KEY WORDS: Greek Catholic, Eastern Orthodox Church, state religious policy, ethnic policy, Ukrainian population

SŁOWA KLUCZOWE: Cerkiew greckokatolicka, Cerkiew prawosławna, polityka wyznaniowa państwa, polityka etniczna, ludność ukraińska

Przesiedlenie ludności ukraińskiej pogłębiło zmiany struktury etnicznej oraz religijnej Ziemi Zachodnich i Północnych, zapoczątkowane pod koniec wojny przez exodus Niemców. Podczas akcji „Wisła”, przeprowadzonej w 1947 r., z terenów trzech województw: rzeszowskiego, krakowskiego i lubelskiego na ziemię poniemieckie wysiedlono 141 175 osób¹. Na obszarze województwa szczecińskiego, w granicach sprzed 1950 r., osiedlono 48 465 z nich², co stanowiło 34,46% ogółu deportowanych w ramach tej operacji wojskowej. W celu ułatwienia procesów asymilacyjnych przeprowadzono dekoncentrację ludności ukraińskiej³. W żadnym z powiatów województwa szczecińskiego liczba jej nie przekroczyła 5% wszystkich przymusowo osiedlonych w granicach tej jednostki administracyjnej pierwszego stopnia⁴.

Województwo szczecińskie, utworzone 28 czerwca 1946 r., obejmowało część Pomorza (niem. *Pommern*) oraz fragment Brandenburgii (niem. *Brandenburg*), dwóch dawnych prowincji niemieckich. Nową jednostkę administracyjną tworzyły 25 powiatów⁵. Zgodnie z postanowieniami reformy administracyjnej, która weszła w życie 6 lipca 1950 r., z części wschodniej województwa szczecińskiego wydzielono województwo koszalińskie. W jego skład włączono 12 powiatów⁶. Terytorium województwa szczecińskiego, według *Rocznika Statystycznego*⁷, liczyło wówczas 12 879 km², a koszalińskie – 17 694 km². Podczas spisu powszechnego,

1 Akcja „Wisła” 1947. Dokumenty i materiały, E. Misilo (red.), Warszawa 2013, s. 1013–1051.

2 *Ibidem*, s. 1083.

3 R. Drozd, *Geneza i przebieg akcji „Wisła”* [w:] *Ukraińcy w najnowszych dziejach Polski (1918–1989)*, R. Drozd (red.), t. 2: *Akcja „Wisła”*, Warszawa 2005, s. 40–42; M. Hajger, *Przekształcenia narodowościowe na Ziemiach Zachodnich i Północnych Polski w latach 1945–1959*, Słupsk 2008, s. 200–202; R. Drozd, B. Halczak, *Dzieje Ukraińców w Polsce w latach 1921–1989*, Warszawa 2010, s. 147–158.

4 *Akcja „Wisła” 1947...*, s. 1083.

5 Białogardzki, bytowski, chojeński, choszczeński, człuchowski, drawski, gryficki, gryfiński, kamieński, kołobrzeski, koszaliński, łobeski, miasteczki, myśliborski, nowogardzki, pyrzycki, sławieński, słupski, stargardzki, szczeciński, szczecinecki, walecki, woliński, złotowski i miasto Szczecin (powiat grodzki) – Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 29 maja 1946 r. w sprawie tymczasowego podziału administracyjnego Ziemi Odzyskanych, Dz. U. 1946, nr 28, poz. 177.

6 Białogardzki, bytowski, człuchowski, drawski, kołobrzeski, koszaliński, miasteczki, sławieński, słupski, szczecinecki,

walecki, zlotowski – Ustawa z dnia 28 czerwca 1950 r. o zmianach podziału administracyjnego Państwa, Dz. U. 1950, nr 28, poz. 255.

7 *Rocznik Statystyczny 1950*, S. Szulc (red.), Warszawa 1951, s. 14.

8 Narodowy Spis Powszechny z dnia 3 grudnia 1950 r. Struktura zawodowa i demograficzna ludności. Indywidualne gospodarstwa rolne. Województwo szczecińskie, Warszawa 1954, s. 3.

9 Narodowy Spis Powszechny z dnia 3 grudnia 1950 r. Struktura zawodowa i demograficzna ludności. Indywidualne gospodarstwa rolne. Województwo koszalińskie, Warszawa 1954, s. 3.

10 Narodowy Spis Powszechny 8 XII 1970. Wyniki ostateczne. Struktura demograficzna i zawodowa ludności. Gospodarstwa domowe. Woj. szczecińskie, cz. 1, Warszawa 1972, s. 3.

11 Narodowy Spis Powszechny 8 XII 1970. Wyniki ostateczne. Struktura demograficzna i zawodowa ludności. Gospodarstwa domowe. Woj. koszalińskie, cz. 1, Warszawa 1972, s. 3.

12 Archiwum Akt Nowych (dalej: AAN), Urząd do Spraw Wyznań (dalej: UdsW), sygn. 25/730, Uchwała Biura Politycznego KC PZPR w sprawie środków zmierzających do poprawy sytuacji gospodarczej ludności ukraińskiej w Polsce i do wzmożenia wśród niej pracy politycznej, s. 16.

13 W. Bobryk, *Aspekt narodowościowy polityki państwa wobec Cerkwi greckokatolickiej w Polsce Ludowej* [w:] *Mniejszości narodowe i etniczne w Polsce i Europie. Aspekty polityczne i społeczne*, A. Sakson (red.), Toruń 2014, s. 109–111.

14 R. Drozd, B. Halczak, *op.cit.*, s. 187.

15 R. Drozd, *Polityka władz wobec ludności ukraińskiej w Polsce w latach 1944–1989*, Warszawa 2001, s. 147.

przeprowadzonego 3 grudnia 1950 r., na obszarze pierwszego z nich odnotowano 529 295 mieszkańców⁸, a drugiego – 518 354⁹. Dwadzieścia lat później liczba ludności w województwie szczecińskim wzrosła do 898 345 osób¹⁰, a w koszalińskim do 795 392¹¹. W okresie Polski Ludowej w badaniach statystycznych nie uwzględniano przynależności narodowej i wyznaniowej ludności. Biorąc pod uwagę aspekt geograficzny, możemy przyjąć, że co najmniej dwie trzecie osób wysiedlonych podczas akcji „Wisła” to grekokatolicy. Pozostała część w przeważającej większości była wyznania prawosławnego. Struktura religijna ludności ukraińskiej przymusowo osiedlonej w ramach akcji „Wisła” na terenie Pomorza Zachodniego stanowi jednak odrębny problem badawczy.

Politykę wyznaniową państwa wobec obu Kościołów wschodnich określiła uchwała Biura Politycznego Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej z 4 kwietnia 1952 r. „w sprawie środków zmierzających do poprawy sytuacji gospodarczej ludności ukraińskiej w Polsce i do wzmożenia wśród niej pracy politycznej”. Za konieczne uznano wówczas wspieranie prawosławia w celu ograniczenia wpływów działającej nielegalnie Cerkwi greckokatolickiej, wobec której planowano kontynuowanie dotychczasowej polityki¹². Na skutek podejmowanych wcześniej działań osiągnięto wprawdzie dezintegrację struktur terytorialnych tego wyznania, ale nie zlikwidowano problemu¹³. Modyfikacja polityki wyznaniowej, polegająca na udzielaniu pomocy Polskiemu Autokefalicznemu Kościołowi Prawosławnemu w walce o rząd dusz, została spowodowana zmianą strategii wobec mniejszości ukraińskiej, ponieważ dotychczasowa taktyka władz wzmacniała poczucie jej odrębności, co utrudniało proces asymilacji¹⁴.

Wkrótce jednak na skutek liberalizacji systemu złagodzone stanowisko wobec Cerkwi greckokatolickiej. W celu powstrzymania powrotów ludności ukraińskiej w rodzinne strony¹⁵ zezwolono na utworzenie pewnej liczby nieformalnych placówek greckokatolickich,

które funkcjonowały przy parafiach rzymskokatolickich¹⁶. Tereny województw szczecińskiego i koszalińskiego wchodziły wówczas w skład Administracji Apostolskiej z siedzibą w Gorzowie Wielkopolskim, obejmującej Pomorze Zachodnie i Ziemię Lubuską. Wcześniej obszar ten należał do diecezji berlińskiej i prałatury pilskiej. Nowa jednostka administracyjna stanowiła część tymczasowej struktury kościelnej na ziemiach poniemieckich, utworzonej 15 sierpnia 1945 r. przez prymasa Augusta Hlonda¹⁷. Przetrwała ona ponad ćwierć wieku do czasu ustanowienia przez papieża Pawła VI stałego podziału administracyjnego Kościoła rzymskokatolickiego na ziemiach poniemieckich. Postanowienia bulli *Episcoporum Poloniae coetus* podano do publicznej wiadomości 28 czerwca 1972 r.¹⁸, zaledwie kilka tygodni po ratyfikowaniu przez Bundestag układu o granicy na Odrze i Nysie. Tereny Pomorza Zachodniego weszły w skład diecezji szczecińsko-kamieńskiej i koszalińsko-kołobrzesckiej. Do ostatniej z nich włączono również część diecezji chełmińskiej¹⁹.

Początki duszpasterstwa greckokatolickiego na Pomorzu Zachodnim wiążą się z działalnością ks. Bazylego Hrynyka, członka kapituły greckokatolickiej diecezji przemyskiej, który po akcji „Wisła” kontynuował posługę wśród wiernych rozproszonych na terenie Polski²⁰. W 1952 r. uzyskał zgodę prymasa Stefana Wyszyńskiego na erygowanie kaplicy publicznej w Bytowie i sprawowanie w niej liturgii w obrządku wschodnim oraz głoszenie kazań w języku ukraińskim. Władze lokalne początkowo zdecydowały się nawet na udostępnienie grekokatolikom kaplicy cmentarnej, ale na skutek sprzeciwu Warszawy obiekt ten ostatecznie przekazano prawosławnym. W tej sytuacji ks. Hrynyk próbował zorganizować placówkę w Kwasowie na terenie powiatu sławieńskiego, gdzie znajdowała się poewangelicka świątynia, z której sporadycznie tylko korzystali wierni obrządku łacińskiego²¹. Działalność tę przerwało jego aresztowanie 20 kwietnia 1954 r. w związku z prowokacją Zenona, zorganizowaną

16 I. Hałagida, *Grekokatolicy na Pomorzu Zachodnim i Środkowym w latach sześćdziesiątych XX w.* [w:] *Dzieje Kościoła katolickiego na Pomorzu Zachodnim*, t. 2: 1956–1972, M. Siedziako, Z. Stanuch, G. Wejman (red.), Szczecin 2017, s. 293–294; Z. Wojewoda, *Zarys historii Kościoła greckokatolickiego w Polsce w latach 1944–1989*, Kraków 1994, s. 37.

17 M. Chorzępa, *Rozwój organizacji kościelnej na Ziemi Lubuskiej i Pomorzu Zachodnim w latach 1945–1965*, „Nasza Przyszłość” 1965, t. 22, s. 113.

18 D. Śmierchalski-Wachocz, *Sytuacja Kościoła katolickiego w diecezji gorzowskiej w latach 1945–2004. Zarys problematyki*, „Zeszyty Naukowe. Nowa Marchia – Prowincja Zapomniana – Wspólne Korzenie” 2006, t. 5, s. 21.

19 G. Wejman, *Kościół na Pomorzu Zachodnim i Środkowym Nadodrzu przed bullą papieża Pawła VI „Episcoporum Poloniae coetus” i po niej. Droga do stabilizacji polskiej administracji kościelnej na Ziemiach Zachodnich i Północnych po II wojnie światowej* [w:] *W 40. rocznicę wydania konstytucji apostolskiej Pawła VI „Episcoporum Poloniae coetus”*, W. Kucharski (red.), Wrocław 2013, s. 178–179; R. Masalski, *Bulla Episcoporum Poloniae coetus – geneza i konsekwencje*, „Kościół w Polsce. Dzieje i Kultura” 2013, t. 12, s. 149–154.

20 Б. Прах, *Духовенство перемиської єпархії та Апостолької Адміністрації Лемківщини*, t. 1: *Біографічні нариси*, Львів 2015, s. 64.

21 I. Hałagida, „Szpieg Watykanu”. *Kapłan grekokatolicki ks. Bazyli Hrynyk (1896–1977)*, Warszawa 2008, s. 79–82.

22 *Idem*, *Prowokacja „Zenona”. Geneza, przebieg i skutki operacji MBP o kryptonimie „C-1” przeciwko banderowskiej frakcji OUN i wywiadowi brytyjskiemu (1950–1954)*, Warszawa 2014, s. 243.

23 *Idem*, „Szpieg Watykanu”..., s. 108.

24 *Греко-католицьки станиці в Польщі* [w:] *Греко-Католицький Церковний Календар 1987*, Т.Т. Янків (ред.), Варшава 1987, s. 74–75.

25 W. Bobryk, *Stan Cerkwi greckokatolickiej czterdziści lat po akcji „Wisła”* [w:] *Łemkowie, Bojkowie, Rusini – historia, współczesność, kultura materialna i duchowa*, t. 6, B. Halczak, R. Drozd, S. Dudra, O. Kozakevych, O. Kuzmenko, P.J. Best, M. Šmigel’ (red.), Słupsk 2016, s. 28–29.

26 I. Hałagida, *Polityka władz komunistycznych wobec Kościoła greckokatolickiego w PRL (etapy i próba ogólnej charakterystyki)* [w:] *Polityka władz państwowych wobec Kościoła katolickiego na Pomorzu Zachodnim i ziemi lubuskiej w latach 1945–1989*, T. Ceynowa, P. Knap (red.), Szczecin 2010, s. 191–192; K. Mikołajczuk, *Uprawnienia Kardynała Stefana Wyszyńskiego wobec Kościoła Greckokatolickiego w archiwaliach Prymasa i Konferencji Episkopatu Polski*, Lublin [2014], s. 290.

27 AAN, UdsW, sygn. 131/283, Sprawozdanie Wydziału do Spraw Wyznań w Szczecinie dotyczące działalności duchowieństwa greckokatolickiego, 6 XI 1972, s. 16–19; Sprawozdanie Wydziału do Spraw Wyznań w Koszalinie dotyczące działalności duchowieństwa greckokatolickiego, 10 I 1973, s. 39–44.

28 I. Hałagida, *Między Moskwą, Warszawą i Watykanem. Dzieje Kościoła greckokatolickiego w Polsce 1944–1970*, Warszawa 2013, s. 201.

29 *Греко-католицьки станиці в Польщі*..., s. 71.

30 *Ibidem*.

wspólnie przez polskie i radzieckie służby specjalne przeciwko niepodległościowym działaczom ukraińskim²². Z więzienia został zwolniony 20 lipca 1956 r., na fali de-stalinizacji państwa²³.

Odwilż październikowa stanowi ważną cezurę również w powojennej historii Cerkwi greckokatolickiej. W ciągu czternastu lat rządów Władysława Gomułki (1956–1970) na terenie kraju, według źródeł cerkiewnych, uruchomiono większość ośrodków duszpasterskich powstałych w okresie Polski Ludowej²⁴. Przez pierwsze dziesięciolecie po akcji „Wisła” czynne nieprzerwanie były tylko dwie placówki tego wyznania, w których liturgię sprawowano publicznie w obrządku wschodnim. Pierwsza z nich mieściła się w Komańczy, położonej na pograniczu Bieszczad i Beskidu Niskiego, a druga w Chrzanowie koło Ełku na Mazurach²⁵. Ważną rolę w stabilizacji struktury terytorialnej odegrało mianowanie 8 września 1967 r. ks. Bazylego Hrynyka wikariuszem generalnym prymasa Polski dla grekokatolików²⁶.

Ćwierć wieku po akcji „Wisła” na terenie Pomorza Zachodniego, obejmującego obszar dwóch województw – szczecińskiego i koszalińskiego, funkcjonowało piętnaście placówek greckokatolickich. Cztery z nich znajdowały się w granicach województwa szczecińskiego, a jedenaście – koszalińskiego²⁷. Najstarszą placówką duszpasterską był Bytów, a najmłodszą – Insko. Pierwszą z nich ks. Bazyli Hrynyk zaczął organizować jeszcze w 1950 r.²⁸, ale na skutek różnych okoliczności jej działalność została na pewien czas przerwana. Natomiast placówkę w Insku zorganizował ks. Włodzimierz Pyrczak już po wydarzeniach grudniowych na Wybrzeżu²⁹, w wyniku których nastąpiła zmiana ekipy rządzącej. Edward Gierek złagodził politykę wyznaniową swego poprzednika. W następnych latach, z powodu uruchomienia ośrodka duszpasterskiego w pobliskim Kołobrzegu, zaniechano prowadzenia stałego punktu w Korzystnie³⁰.

Tabela 1. Greckokatolickie placówki duszpasterskie na terenie Pomorza Zachodniego w 1972 roku

Województwo	Powiat	Miejscowość	Dawna nazwa miejscowości w języku niemieckim	
	człuchowski	Barkowo	Barkenfelde	
	białogardzki	Białogard	Belgard	
	miastecki	Biały Bór	Baldenburg	
	koszaliński	Bobolice	Bublitz	
	bytowski	Bytów	Bütow	
	koszalińskie	kołobrzegi	Korzystno	Alt Werder
		koszaliński	Koszalin	Köslin
		człuchowski	Międzybórz	Wehnershof
		ślawieński	Ślawno	Schlawe
		szczecinecki	Szczecinek	Neustettin
walecki	Walcz	Deutsch Krone		
	stargardzki	Ińsko	Nörenberg	
		Stargard Szczeciński	Stargard in Pommern	
szczecińskie	szczeciński grodzki	Szczecin	Stettin	
	gryficki	Trzebiatów	Treptow an der Rega	

Źródło: *Греко-католицьки станиці в Польщі* [w:] *Греко-Католицький Церковний Календар 1987*, Т.Т. Янків (ред.), Варшава 1987, s. 74–75; Archiwum Akt Nowych, Urząd do Spraw Wyznań, sygn. 131/283, Sprawozdanie Wydziału do Spraw Wyznań w Szczecinie dotyczące działalności duchowieństwa greckokatolickiego, 6 XI 1972, s. 16–19; Sprawozdanie Wydziału do Spraw Wyznań w Koszalinie dotyczące działalności duchowieństwa greckokatolickiego, 10 I 1973, s. 39–44.

Sprawozdania administracji wyznaniowej szczebla wojewódzkiego przybliżają problemy, z jakimi borykała się Cerkiew greckokatolicka, nieuznawana w Polsce Ludowej. Politykę wyznaniową państwa koordynował Urząd do Spraw Wyznań, utworzony 19 kwietnia 1950 r.³¹, który stanowił część aparatu kontroli i represji skierowanego przeciw Kościołom i związkom wyznaniowym³². Na terenie poszczególnych województw politykę wyznaniową koordynowały Wydziały do Spraw Wyznań, funkcjonujące w strukturach Prezydii Wojewódzkich

³¹ Ustawa z dnia 19 kwietnia 1950 r. o zmianie organizacji naczelnych władz państwowych w zakresie gospodarki komunalnej i administracji publicznej, Dz. U. 1950, nr 19, poz. 156; Uchwała Rady Ministrów z dnia 27 maja 1950 r. w sprawie tymczasowego statutu Urzędu do Spraw Wyznań, „Monitor Polski” 1950, nr 78, poz. 905.

³² M. Krawczyk, *Organy państwowo-partyjne odpowiedzialne za wytyczanie i realizowanie polityki wyznaniowej PRL*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach. Administracja i Zarządzanie” 2011, nr 89, s. 214–218; *idem*, *Działalność Urzędu do Spraw Wyznań w zakresie tworzenia i obsady stanowisk kościelnych*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach. Administracja i Zarządzanie” 2013, nr 97, s. 143–153.

33 Uchwała nr 132 Rady Ministrów z dnia 17 lutego 1955 r. w sprawie utworzenia wydziałów do spraw wyznań w prezydiach wojewódzkich rad narodowych oraz Rad Narodowych m.st. Warszawy i m. Łodzi, „Monitor Polski” 1955, nr 16, poz. 164.

34 Uchwała Rady Ministrów z dnia 17 kwietnia 1950 r. Instrukcja nr 3 w sprawie tworzenia wydziałów i referatów rad narodowych, „Monitor Polski” 1950, nr 57, poz. 655.

35 AAN, UdsW, sygn. 131/283, Sprawozdanie Wydziału do Spraw Wyznań w Szczecinie dotyczące działalności duchowieństwa greckokatolickiego, 6 XI 1972, s. 16–19; Sprawozdanie Wydziału do Spraw Wyznań w Koszalinie dotyczące działalności duchowieństwa greckokatolickiego, 10 I 1973, s. 39–44.

36 Archiwum Państwowe w Szczecinie, Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Szczecinie, sygn. 14790, Sprawozdanie Wydziału do Spraw Wyznań w Szczecinie dotyczące działalności duchowieństwa greckokatolickiego, 6 XI 1972, s. 48–52.

37 Archiwum Państwowe w Koszalinie, Urząd Wojewódzki w Koszalinie z lat 1973–1990, Wydział do Spraw Wyznań, sygn. 2/19, Sprawozdanie Wydziału do Spraw Wyznań w Koszalinie dotyczące działalności duchowieństwa greckokatolickiego, 10 I 1973, s. 7–12.

38 AAN, UdsW, sygn. 131/283, Sprawozdanie Wydziału do Spraw Wyznań w Szczecinie dotyczące działalności duchowieństwa greckokatolickiego, 6 XI 1972, s. 16–19.

39 *Ibidem*, Sprawozdanie Wydziału do Spraw Wyznań w Koszalinie dotyczące działalności duchowieństwa greckokatolickiego, 10 I 1973, s. 39–44.

40 *Ibidem*, Sprawozdanie Wydziału do Spraw Wyznań w Szczecinie dotyczące działalności duchowieństwa

Rad Narodowych³³, które zastąpiły działające początkowo referaty³⁴.

O sytuacji Cerkwi greckokatolickiej na Pomorzu Zachodnim w ćwierćwiecze akcji „Wisła” informują sprawozdania Wydziałów do Spraw Wyznań sporządzone dla potrzeb Urzędu do Spraw Wyznań, które obecnie znajdują się w zasobach Archiwum Akt Nowych w Warszawie³⁵, Archiwum Państwowego w Szczecinie³⁶ i Archiwum Państwowego w Koszalinie³⁷. „Notatkę służbową dotyczącą działalności kleru greckokatolickiego w województwie szczecińskim” z 6 listopada 1972 r. podpisał Henryk Kołodziejek, kierownik Wydziału do Spraw Wyznań w Szczecinie³⁸. Pismo omawiające sytuację na terenie województwa koszalińskiego, na którym widnieje data 10 stycznia 1973 r., sygnował Tadeusz Płuciennik, kierownik tamtejszego Wydziału³⁹.

Wpływ na funkcjonowanie duszpasterstwa greckokatolickiego w znacznej mierze miały również możliwości kadrowe. Posługę kapłańską w większości pełnili księża, którzy święcenia kapłańskie otrzymali jeszcze przed II wojną światową. Represyjna polityka państwa spowodowała powstanie luki pokoleniowej wśród duchowieństwa greckokatolickiego. W 1972 r. na terenie obu województw posługę pełniło siedmiu duchownych, z których dwóch święcenia przyjął w okresie powojennym – ks. Władysław Pyrczak i ks. Piotr Kryk⁴⁰, obecny greckokatolicki egzarcha apostolski Niemiec i Skandynawii. Pierwszy z nich w trakcie swojej posługi zainicjował powstanie szeregu placówek duszpasterskich na Pomorzu Zachodnim. W omawianym okresie posługę kapłańską pełnił w Bobolicach, Międzyborzu, Szczecinku i Koszalinie⁴¹. W sprawozdaniach obu Wydziałów do Spraw Wyznań wymieniono osobę ks. Michała Doczyły, zamieszkałego w Trzebiatowie na terenie województwa szczecińskiego, gdzie prowadził greckokatolicką placówkę duszpasterską. Jednocześnie w miarę możliwości i potrzeb pełnił posługę duszpasterską w Korzystnie, położonym na terenie sąsiedniego województwa⁴².

Tabela 2. Duchowni grekokatolicy pełniący posługę duszpasterską na terenie Pomorza Zachodniego w 1972 roku

Imię i nazwisko w języku polskim	w języku ukraińskim	Rok urodzenia	Rok święceń kapłańskich
Włodzimierz Borowiec	Володимир Боровець	1888	1922
Michał Doczyło	Михайло Дочило	1898	1925
Teodor Markiw	Теодор Марків	1909	1934
Stefan Dziubina	Степан Дзюбина	1913	1938
Teodor Sawka	Теодор Савка	1913	1938
Włodzimierz Pyczak	Володимир Пирчак	1939	1966
Piotr Kryk	Петро Крик	1945	1971

Źródło: Archiwum Akt Nowych, Urząd do Spraw Wyznań, sygn. 131/283, Sprawozdanie Wydziału do Spraw Wyznań w Szczecinie dotyczące działalności duchowieństwa grekokatolickiego, 6 XI 1972, s. 16–19; Sprawozdanie Wydziału do Spraw Wyznań w Koszalinie dotyczące działalności duchowieństwa grekokatolickiego, 10 I 1973, s. 39–44; Б. Прах, *Духовенство перемиської єпархії та Апостолької Адміністрації Лемківщини*, t. 1: *Біографічні нариси*, Львів 2015.

W sprawozdaniach, obok zagadnień związanych z funkcjonowaniem duszpasterstwa grekokatolickiego na podległym terenie, zwrócono szczególną uwagę na relacje pomiędzy katolikami obu obrządków kościelnych. Henryk Kołodziejek w istnieniu odrębnego duszpasterstwa dla ludności grekokatolickiej widział zagrożenie porządku społecznego. „Wyznawcami obrządku grekokatolickiego – pisał – są niemal wyłącznie Ukraińcy. Nabożeństwa w tym obrządku odprawiane są w języku ukraińskim, w ukraińskim też języku głoszone są kazania, prowadzona jest nauka religii i sprawowane są inne czynności liturgiczne. Powoduje to tworzenie się odrębności narodowej i przeciwdziała integracji społecznej”⁴³. Kwestia wzajemnych relacji pomiędzy wiernymi i duchownymi tych dwóch obrządków wymaga jednak szczegółowszych badań, których przeprowadzenie będzie możliwe w przypadku swobodnego dostępu do archiwaliów kościelnych.

Obie społeczności dzieliła historia, wykorzystywana często z premedytacją przez władze w celu osiągnięcia

grekokatolickiego, 6 XI 1972, s. 16–19; Sprawozdanie Wydziału do Spraw Wyznań w Koszalinie dotyczące działalności duchowieństwa grekokatolickiego, 10 I 1973, s. 39–44.

⁴¹ I. Hałagida, *Raport Departamentu IV MSW dotyczący katolickich obchodów milenium chrztu Rusi w Polsce w 1988 r.*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2008, nr 1 (6), s. 429.

⁴² AAN, UdsW, sygn. 131/283, Sprawozdanie Wydziału do Spraw Wyznań w Szczecinie dotyczące działalności duchowieństwa grekokatolickiego, 6 XI 1972, s. 16; Sprawozdanie Wydziału do Spraw Wyznań w Koszalinie dotyczące działalności duchowieństwa grekokatolickiego, 10 I 1973, s. 41–42.

⁴³ *Ibidem*, Sprawozdanie Wydziału do Spraw Wyznań w Szczecinie dotyczące działalności duchowieństwa grekokatolickiego, 6 XI 1972, s. 17.

44 *Ibidem*, s. 18.

45 *Ibidem*, s. 17–18.

46 Archiwum Państwowe w Szczecinie, Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Szczecinie, sygn. 14790, Notatka służbowa z rozmowy przeprowadzonej dnia 15 września 1972 roku z ks. Henrykiem Ozgą – administratorem parafii w Ińsku, pow. Stargard, s. 42–44.

47 AAN, UdsW, sygn. 131/283, Sprawozdanie Wydziału do Spraw Wyznań w Szczecinie dotyczące działalności duchowieństwa grekokatolickiego, 6 XI 1972, s. 18–19.

48 G. Sosna, A. Troc-Sosna, *Hierarchia i kler Kościoła prawosławnego w granicach II Rzeczypospolitej i Polski powojennej w XIX–XXI wieku*, Ryboły 2012, s. 963.

doraźnych korzyści politycznych. Konflikty na tle wyznaniowym w niejednym przypadku zapewne prowokowali funkcjonariusze Służby Bezpieczeństwa. Wydział do Spraw Wyznań w Szczecinie bierność proboszczów rzymskokatolickich wobec odprawiania w świątyniach parafialnych nabożeństw w obrządku wschodnim tłumaczył stereotypowo. „Wszyscy jednocześnie boją się wystąpić przeciw temu, gdyż – jak mówią – mogłaby ich spotkać zemsta ze strony Ukraińców”⁴⁴. Jednocześnie w sprawozdaniu podkreślano przypadki protestów ludności rzymskokatolickiej przeciwko odprawianiu nabożeństw grekokatolickich. Wierni z Ińska interweniowali zresztą w tej sprawie u prymasa Stefana Wyszyńskiego⁴⁵. Problem pojawił się jednak dopiero wtedy, kiedy w miejscowym kościele zaczęto systematycznie sprawować niedzielą liturgię w obrządku wschodnim⁴⁶. Natomiast powoływanie się na wypowiedź bp. Jerzego Stroby, ordynariusza szczecińsko-kamińskiego, który wprawdzie zgadzał się z argumentami władz państwowych, ale nie mógł nic w tej sprawie zrobić, wynikało z niezrozumienia dyplomatycznego języka hierarchy⁴⁷.

Podobnie Wydział do Spraw Wyznań w Koszalinie zwracał uwagę na występowanie konfliktów pomiędzy duchownymi obu obrządków kościelnych. „Powstaniu istniejących już placówek grekokatolickich towarzyszył również opór ze strony proboszczów, jednak zdecydowana interwencja kurii gorzowskiej przesądziła o ich powstaniu”. W sprawozdaniu zwrócono także uwagę na niepowodzenie misji prawosławnej wśród grekokatolików. Wpływ na to miał zarówno brak środków finansowych, jak i kłopoty kadrowe oraz niechęć duchownych do sprawowania nabożeństw w języku ukraińskim. Wspomniano przy tym o konflikcie pomiędzy bp. Aleksym (Jaroszukiem), ordynariuszem diecezji wrocławsko-szczecińskiej, a ks. Janem Zawadzkiem, proboszczem parafii koszalińskiej, przeciwnikiem nadawania charakteru etnicznego obrządkom cerkiewnym⁴⁸.

Liberalizacja systemu przekreśliła możliwość prowadzenia polityki wobec Cerkwi greckokatolickiej, zgodnie z wytycznymi Biura Politycznego Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. Ćwierć wieku po akcji „Wisła” duchowni greckokatoliccy, mimo utrudnień ze strony aparatu państwowego, realizowali swoją misję, prowadząc duszpasterstwo wśród wiernych, rozproszonych na terenie kraju. Wydział do Spraw Wyznań w Koszalinie postulował powściągliwość w podejmowaniu działań wobec tej wspólnoty religijnej. „Wprawdzie tolerowania bezprawia – pisano – nie można zaliczyć do zjawisk pozytywnych, ale być może bardziej szkodliwe byłoby administracyjne przeciwstawianie się tej działalności”. Zupełnie odmienne stanowisko w tej kwestii zajmował Wydział do Spraw Wyznań w Szczecinie, który sugerował podjęcie działań mających na celu likwidację greckokatolickich placówek duszpasterskich⁴⁹.

49 AAN, UdsW, sygn. 131/283, Pismo przewodnie Wydziału do Spraw Wyznań w Szczecinie dołączone do sprawozdania dotyczącego działalności duchowieństwa greckokatolickiego, 7 XI 1972, s. 15.

BIBLIOGRAFIA

ŹRÓDŁA ARCHIWALNE

- Archiwum Akt Nowych, Urząd do spraw Wyznań, sygn. 25/730, 131/283.
Archiwum Państwowe w Szczecinie, Prezydium Wojewódzkiej Rady
Narodowej w Szczecinie, sygn. 14790.
Archiwum Państwowe w Koszalinie, Urząd Wojewódzki w Koszalinie
z lat 1973–1990, Wydział do Spraw Wyznań, sygn. 2/19.

ŹRÓDŁA DRUKOWANE

- Akcja „Wisła” 1947. Dokumenty i materiały*, E. Misilo (red.), Warszawa
2013.
- Narodowy Spis Powszechny 8 XII 1970. Wyniki ostateczne. Struktura
demograficzna i zawodowa ludności. Gospodarstwa domowe. Wo-
jewództwo szczecińskie, cz. 1, Warszawa 1972.
- Narodowy Spis Powszechny 8 XII 1970. Wyniki ostateczne. Struktura
demograficzna i zawodowa ludności. Gospodarstwa domowe. Wo-
jewództwo koszalińskie, cz. 1, Warszawa 1972.
- Narodowy Spis Powszechny z dnia 3 grudnia 1950 r. Struktura zawo-
dowa i demograficzna ludności. Indywidualne gospodarstwa rolne.
Województwo szczecińskie, Warszawa 1954.
- Narodowy Spis Powszechny z dnia 3 grudnia 1950 r. Struktura zawo-
dowa i demograficzna ludności. Indywidualne gospodarstwa rolne.
Województwo koszalińskie, Warszawa 1954.
- Rocznik Statystyczny 1950*, S. Szulc (red.), Warszawa 1951.
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 29 maja 1946 r. w sprawie
tymczasowego podziału administracyjnego Ziemi Odzyskanych,
Dz. U. 1946, nr 28, poz. 177.
- Uchwała nr 132 Rady Ministrów z dnia 17 lutego 1955 r. w sprawie utwo-
rzenia wydziałów do spraw wyznań w prezydiach wojewódzkich
rad narodowych oraz Rad Narodowych m.st. Warszawy i m. Łodzi,
„Monitor Polski” 1955, nr 16, poz. 164.
- Uchwała Rady Ministrów z dnia 17 kwietnia 1950 r. Instrukcja nr 3
w sprawie tworzenia wydziałów i referatów rad narodowych, „Mo-
nitor Polski” 1950, nr 57, poz. 655.
- Uchwała Rady Ministrów z dnia 27 maja 1950 r. w sprawie tymcza-
sowego statutu Urzędu do Spraw Wyznań, „Monitor Polski” 1950,
nr 78, poz. 905.
- Ustawa z dnia 19 kwietnia 1950 r. o zmianie organizacji naczelnych
władz państwowych w zakresie gospodarki komunalnej i admini-
stracji publicznej, Dz. U. 1950, nr 19, poz. 156.

Ustawa z dnia 28 czerwca 1950 r. o zmianach podziału administracyjnego Państwa, Dz. U. 1950, nr 28, poz. 255.

OPRACOWANIA

- Bobryk W., *Aspekt narodowościowy polityki państwa wobec Cerkwi greckokatolickiej w Polsce Ludowej* [w:] *Mniejszości narodowe i etniczne w Polsce i Europie. Aspekty polityczne i społeczne*, A. Sakson (red.), Toruń 2014, s. 107–119.
- Bobryk W., *Stan Cerkwi greckokatolickiej czterdzieści lat po akcji „Wisła”* [w:] *Łemkowie, Bojkowie, Rusini – historia, współczesność, kultura materialna i duchowa*, t. 6, B. Halczak, R. Drozd, S. Dudra, O. Kozakevych, O. Kuzmenko, P. J. Best, M. Šmigel’ (red.), Słupsk 2016, s. 27–43.
- Chorzępa M. ks., *Rozwój organizacji kościelnej na Ziemi Lubuskiej i Pomorzu Zachodnim w latach 1945–1965*, „*Nasza Przeszłość*” 1965, t. 22, s. 113–149.
- Drozd R., *Geneza i przebieg akcji „Wisła”* [w:] *Ukraińcy w najnowszych dziejach Polski (1918–1989)*, R. Drozd (red.), t. 2: *Akcja „Wisła”*, Warszawa 2005, s. 23–44.
- Drozd R., *Polityka władz wobec ludności ukraińskiej w Polsce w latach 1944–1989*, Warszawa 2001.
- Drozd R., Halczak B., *Dzieje Ukraińców w Polsce w latach 1921–1989*, Warszawa 2010.
- Hajger M., *Przekształcenia narodowościowe na Ziemiach Zachodnich i Północnych Polski w latach 1945–1959*, Słupsk 2008.
- Hałagida I., *Grekokatolicy na Pomorzu Zachodnim i Środkowym w latach sześćdziesiątych XX w.* [w:] *Dzieje Kościoła katolickiego na Pomorzu Zachodnim*, t. 2: 1956–1972, M. Siedziako, Z. Stanuch, G. Wejman (red.), Szczecin 2017, s. 293–304.
- Hałagida I., *Między Moskwą, Warszawą i Watykanem. Dzieje Kościoła greckokatolickiego w Polsce 1944–1970*, Warszawa 2013.
- Hałagida I., *Polityka władz komunistycznych wobec Kościoła greckokatolickiego w PRL (etapy i próba ogólnej charakterystyki)* [w:] *Polityka władz państwowych wobec Kościoła katolickiego na Pomorzu Zachodnim i ziemi lubuskiej w latach 1945–1989*, T. Ceynowa, P. Knap (red.), Szczecin 2010, s. 157–210.
- Hałagida I., *Prowokacja „Zenona”. Geneza, przebieg i skutki operacji MBP o kryptonimie „C-1” przeciwko banderowskiej frakcji OUN i wywiadowi brytyjskiemu (1950–1954)*, Warszawa 2014.
- Hałagida I., *Raport Departamentu IV MSW dotyczący katolickich obchodów milenium chrztu Rusi w Polsce w 1988 r.*, „*Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989*” 2008, nr 1 (6), s. 407–437.
- Hałagida I., „*Szpieg Watykanu*”. *Kapłan greckokatolicki ks. Bazyli Hrynyk (1896–1977)*, Warszawa 2008.

- Krawczyk M., *Działalność Urzędu do Spraw Wyznań w zakresie tworzenia i obsady stanowisk kościelnych*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach. Administracja i Zarządzanie” 2013, nr 97, s. 143–167.
- Krawczyk M., *Organy państwowo-partyjne odpowiedzialne za wytyczanie i realizowanie polityki wyznaniowej PRL*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach. Administracja i Zarządzanie” 2011, nr 89, s. 211–225.
- Masalski R. ks., *Bulla Episcoporum Poloniae coetus – geneza i konsekwencje*, „Kościół w Polsce. Dzieje i Kultura” 2013, t. 12, s. 145–157.
- Mikołajczuk K., *Uprawnienia Kardynała Stefana Wyszyńskiego wobec Kościoła Greckokatolickiego w archiwaliach Prymasa i Konferencji Episkopatu Polski*, Lublin [2014].
- Sosna G., Troc-Sosna A., *Hierarchia i kler Kościoła prawosławnego w granicach II Rzeczypospolitej i Polski powojennej w XXI–XXI wieku*, Ryboły 2012.
- Śmierczalski-Wachocz D., *Sytuacja Kościoła katolickiego w diecezji gorzowskiej w latach 1945-2004. Zarys problematyki*, „Zeszyty Naukowe. Nowa Marchia – Prowincja Zapomniana – Wspólne Korzenie” 2006, t. 5, s. 7–38.
- Wejman G. ks., *Kościół na Pomorzu Zachodnim i Środkowym Nadodrzu przed bullą papieża Pawła VI „Episcoporum Poloniae coetus” i po niej. Droga do stabilizacji polskiej administracji kościelnej na Ziemiach Zachodnich i Północnych po II wojnie światowej [w:] W 40. rocznicę wydania konstytucji apostolskiej Pawła VI „Episcoporum Poloniae coetus”, W. Kucharski (red.), Wrocław 2013, s. 173–194.*
- Wojewoda Z., *Zarys historii Kościoła greckokatolickiego w Polsce w latach 1944–1989*, Kraków 1994.
- Греко-католицьки станиці в Польщі [w:] Греко-Католицький Церковний Календар 1987*, Т.Т. Янків ЧСВВ (ред.), Варшава 1987.
- Прах Б., *Духовенство перемиської єпархії та Апостолької Адміністрації Лемківщини*, т. 1: Біографічні нариси, Львів 2015.
-

ANEKS

Dokument 1.

Sprawozdanie Wydziału do Spraw Wyznań w Szczecinie, dotyczące działalności duchowieństwa greckokatolickiego.

Archiwum Akt Nowych, Urząd do Spraw Wyznań, sygn. 131/283, s. 16–19.

Archiwum Państwowe w Szczecinie, Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Szczecinie, sygn. 14790, s. 48–51.

Szczecin, dnia 6 listopada 1972 rok

Prezydium
Wojewódzkiej Rady Narodowej
w Szczecinie
Wydział do Spraw Wyznań

Poufne
Notatka służbowa
dotycząca działalności kleru greckokatolickiego w województwie
szczecińskim

Na terenie województwa szczecińskiego w regionach, w których zamieszkują większe grupy ludności pochodzenia ukraińskiego, obserwujemy od niedawna poważne ożywienie działalności kleru obrządku greckokatolickiego. Dotyczy to głównie powiatów stargardzkiego (Stargard i Ińsko), gryfickiego (Trzebiatów) oraz miasta Szczecina.

W latach poprzednich odprawiano w naszym województwie nabożeństwa dla wyznawców obrządku greckokatolickiego, ale była to praktyka raczej rzadka. Działali tu wyłącznie ludzie starzy wiekiem, z ks. Bolesławem Borowcem (lat 84) na czele. Ostatnio zaś przybyli tu księża młodzi. W rejonie Stargardu i Szczecina działa ks. Piotr Kryk, w powiecie gryfickim ks. Michał Doczyło.

Obaj ci księża otrzymali specjalne dekrety od kardynała Stefana Wyszyńskiego, upoważniające ich do działalności duszpasterskiej. Dekret posiadany przez ks. Piotra Kryka nosi datę 18 marca 1972 roku Nr H 842/72/P, jest ważny na 3 lata. Zezwala on na prowadzenie czynności duszpasterskich w obrządku greckokatolickim, w tym także na udzielanie chrztów, asystowanie przy zawieraniu ślubów i udział w pogrzebach. Nakazuje też prowadzenie odrębnych ksiąg metrykalnych.

Ci młodzi księża bardzo zintensyfikowali działalność duszpasterską. Dla przykładu można podać, że kiedy poprzednio w Trzebiatowie nabożeństwa odbywały się kilkanaście razy w roku, to teraz odbywają

się codziennie. W Stargardzie odprawiano około 10 razy w roku, teraz co tydzień. Wobec księży obrządku rzymskokatolickiego wysuwane są żądania zaniechania chodzenia z kołędą do rodzin greckokatolickich, gdyż i tę czynność powinni przejąć księża greckokatolickcy. Tak samo stawiana jest sprawa nauki religii dzieci i młodzieży.

Przestawiona tu sytuacja zawiera w sobie duże niebezpieczeństwo społeczne. Wyznawcami obrządku greckokatolickiego są niemal wyłącznie Ukraińcy. Nabożeństwa w tym obrządku odprawiane są w języku ukraińskim, w ukraińskim też języku głoszone są kazania, prowadzona jest nauka religii i sprawowane są inne czynności liturgiczne. Powoduje to tworzenie się odrębności narodowej i przeciwdziała integracji społecznej. Księża rzymskokatolickcy informują nas, że są wypadki, iż mężczyźni Ukraińcy nie zawierają małżeństw, jeżeli nie znajdują partnerki swojej narodowości. Duchowni greckokatolickcy powodują ściśle zwieranie się grup ludności ukraińskiej i izolację od ludności polskiej. Sami zresztą izolują się od księży Polaków i nie utrzymują z nimi żadnych kontaktów towarzyskich. Proboszcz w Trzebiatowie powiedział nam, że tamtejszy duchowny greckokatolicki nie odpowiada nawet na jego pozdrowienia.

To wyodrębnianie się grup ukraińskich ma swoją przyczynę także i po stronie ludności polskiej. Ludność polska nieprzychylnie, a nawet wrogo patrzy na to, że w kościołach odprawiane są nabożeństwa w języku ukraińskim. Najwyraźniejszym przykładem jest tu postawa mieszkańców Ińska. Parafianie rzymskokatolickcy – Polacy z tego miasta skierowali do kardynała Stefana Wyszyńskiego zbiorową petycję, żądającą cofnięcia zezwoleń na odprawianie w ich kościele nabożeństw dla Ukraińców, bo – jak piszą – „do dziś mamy na skórze ślady po nich”.

Negatywnie wobec działalności księży greckokatolickich nastawieni są także księża polscy, rzymskokatolickcy. Wszyscy proboszczowie, w parafiach, w których odbywają się nabożeństwa dla Ukraińców, proszą nas, abyśmy spowodowali zaprzestanie tych praktyk. Powodują się oni zarówno troską o swoje dochody, jak i naciskiem ludności polskiej oraz odczuciem własnym. Każdy z proboszczów parafii rzymskokatolickiej znosi nabożeństwa greckokatolickie w swoim kościele, jako zjawisko narzucone przez kościelne władze. Wszyscy jednocześnie boją się wystąpić przeciw temu, gdyż – jak mówią – mogłaby ich spotkać zemsta ze strony Ukraińców.

Nie prowadzi się u nas dokładnej ewidencji osób innych narodowości. Z szacunkowych danych wynika, że w województwie szczecińskim mieszka ponad 10 tysięcy Ukraińców, ale zamieszkują oni w większych skupiskach.

W skali krajowej opiekę duszpasterską nad grekokatolikami przyjął kardynał Stefan Wyszyński. On też udziela jurysdykcji duchownym tego obrządku. Biskupi diecezjalni podporządkowują się w tym

względnie stanowisku kardynała Wyszyńskiego. Kiedy mieszkańcy Ińska napisali omawianą wyżej skargę, sekretarz episkopatu przesłał ją biskupowi Wilhelmowi Plucie. Ten w rozmowie z proboszczem z Ińska powiedział: „co ja mam zrobić z tym listem, czy mam poprawiać prymasa?” i na tym skończyła się jego interwencja. Podobne stanowisko zajmuje nowy ordynariusz szczeciński bp Jerzy Stroba. Gdy poruszyłem tę sprawę podczas spotkania u Przewodniczącego Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej, bp Stroba oświadczył, że zgadza się z moimi argumentami, ale względy wewnętrzkościelne nie pozwalają mu na zmianę tej sytuacji.

Kierownik Wydziału
/mgr Henryk Kołodziejek/

Dokument 2.

Sprawozdanie Wydziału do Spraw Wyznań w Koszalinie, dotyczące działalności duchowieństwa greckokatolickiego.

Archiwum Akt Nowych, Urząd do Spraw Wyznań, sygn. 131/283, s. 39–44.

Archiwum Państwowe w Koszalinie, Urząd Wojewódzki w Koszalinie z lat 1973–1990, Wydział do Spraw Wyznań, sygn. 2/19, s. 7–12.

Koszalin, dnia 10 stycznia 1973 r.

Prezydium
Wojewódzkiej Rady Narodowej
w Koszalinie
Wydział do Spraw Wyznań
Nr-Wz. III-1/2/73

Poufne
Urząd do Spraw Wyznań
Warszawa

Wydział do Spraw Wyznań Prezydium WRN w Koszalinie podaje posiadane dane o działalności kleru greckokatolickiego na terenie województwa koszalińskiego.

Ogólna liczba wyznawców obrządku greckokatolickiego na terenie województwa koszalińskiego wynosi w przybliżeniu 10.000 osób. Największym skupiskiem wyznawców tego obrządku są miejscowości:

1. Biały Bór, pow. Miastko.

Od 1958 r. wyznawcy obrządku greckokatolickiego posiadają do własnej dyspozycji kaplicę cmentarną, dobrze utrzymaną, mogącą pomieścić jednorazowo ok. 500 osób.

Nabożeństwa odbywają się systematycznie w każdą niedzielę, na które przybywają wyznawcy z okolicznych miejscowości, a w okresie świąt kościelnych przybywają również wyznawcy z terenu innych województw. Istnieje tu również punkt katechetyczny.

Obsługę duszpasterską prowadzi ks. Stefan Dziubina, który przyjeżdża tu przeciętnie dwukrotnie w ciągu tygodnia, a w okresie uroczystości kościelnych przebywa 2–3 dni u wyznawców.

Biały Bór i miejscowości przyległe są w większości zamieszkałe przez ludność pochodzenia ukraińskiego.

2. Koszalin.

Placówka ta powstała z inicjatywy ks. Władysława Pyrczaka w 1970 r. po odmownym załatwieniu jego wniosku w sprawie udostępnienia obiektu sakralnego w Konikowie k/Koszalina wyznawcom tego obrządku.

Nabożeństwa odbywają się tu dwukrotnie w ciągu miesiąca w kościele pw. św. Józefa, udostępnianym na okres nabożeństw i uroczystości kościelnych przez parafię św. Józefa. Jest to kościół filialny tej parafii obsługiwanej przez OO Franciszkanów.

Przeciętnie w nabożeństwie uczestniczy jednorazowo ok. 600 osób, zamieszkałych w pobliskich miejscowościach.

Obsługuje ks. Władysław Pyrczak.

W pozostałych niżej podanych miejscowościach nabożeństwa odbywają się z mniejszą częstotliwością i z okazji uroczystości kościelnych w kościołach rzymskokatolickich za zezwoleniem kurii biskupiej.

1. Szczecinek.

Nabożeństwa odbywają się w kościele OO Redemptorystów przy ul. M. Buczka 32 [obecnie Klasztorna], dwukrotnie w ciągu miesiąca, jednorazowo uczestniczy w nabożeństwie przeciętnie 80–100. Obsługuje ks. Władysław Pyrczak. Placówka ta istnieje od 1960 r.

2. Sławno.

Nabożeństwa odbywają się z częstotliwością bliżej nie określoną, przeciętnie jednorazowo w ciągu miesiąca w kościele filialnym w Sławnie przy Placu Zwycięstwa, podległym parafii w Sławnie, obsługiwanej przez OO Franciszkanów. Obsługuje ks. Stefan Dziubina. Placówka działa od 1959 r.

3. Bytów.

Placówka ta działa od 1956 r. Nabożeństwa odbywają się przeciętnie jeden raz w miesiącu, uczestniczy 30–50 osób. Obsługuje ks. Teodor Sawka.

4. Bobolice, pow. Koszalin.

Nabożeństwa odbywają się z przeciętną częstotliwością dwukrotnie w miesiącu, w kościele parafialnym. Uczestniczy w nabożeństwie ok. 50 wyznawców. Grupa ta rozpoczęła działalność z inicjatywy ks. Bazylego Hrynyka na przełomie lat 1959/60. Obecnie obsługiwana jest przez ks. Władysława Pyrczaka, jednak w niektórych przypadkach obsługuje ją ks. Stefan Dziubina.

5. Barkowo, pow. Człuchów.

Nabożeństwa odbywają się tu nieregularnie, przeciętnie co 3 tygodnie w kościele filialnym w Barkowie, pow. Człuchów.

W nabożeństwach uczestniczy 60–70 osób z okolicznych miejscowości. Obsługuje ks. Władysław Pyrczak. Placówka istnieje od 1960 r.

6. Białogard.

Obsługuje ks. Teodor Markiw, nabożeństwa odprawia w miejscowym kościele filialnym przeciętnie dwukrotnie w miesiącu, uczestniczy w nabożeństwach ok. 120 wyznawców z okolicznych miejscowości. Placówka istnieje od 1958 r.

7. Korzystno, pow. Kołobrzeg.

Częstotliwość nabożeństw nie jest bliżej określona, odprawiane są kilkakrotnie w ciągu roku, obsługuje ks. Doczyło Michał w miejscowym kościele filialnym.

8. Międzybórz, pow. Człuchów.

Nabożeństwa odbywają się z okazji świąt kościelnych w miejscowym kościele rzymskokatolickim, uczestniczy przeciętnie 50 osób, obsługuje ks. Pyrczak. Placówkę zorganizowano w 1960 r.

9. Wąlcz.

Nabożeństwa odbywają się w kościele wydzielonym przez parafię św. Mikołaja. Kościół ten znajduje się przy ul. 12 Lutego (koło szpitala). Odprawia nabożeństwa ks. Teodor Markiw, w każdą niedzielę i święta kościelne. W nabożeństwach uczestniczy około 100 osób.

Zezwolenia na odprawianie nabożeństw w obrządku greckokatolickim na terenie województwa koszalińskiego posiadają:

1. Ks. Władysław Pyrczak, ur. 24 III 1939 r. w Radawie, pow. Jarosław. Seminarium Duchowne ukończył w Olsztynie w 1966 r. Ostatnio pracował w obrządku greckokatolickim w Dobrym Mieście k/ Olsztyna. Zamieszkuje w Szczecinku, ul. Szczecińska 24.

Wykazuje on szczególną gorliwość duszpasterską aktywizującą wyznawców. Zabiegał w tutejszym Wydziale o przekazanie na użytek obrządku greckokatolickiego nowych obiektów sakralnych.

Inspirował wyznawców do pisania zbiorowych petycji w sprawie przekazania obiektu sakralnego w Konikowie, pow. Koszalin.

Współpracuje z Ukraińskim Towarzystwem Społeczno-Kulturalnym, organizuje kolportaż prasy i wydawnictw publikowanych przez

UTSK, popularyzuje imprezy organizowane dla ludności pochodzenia ukraińskiego.

2. Ks. Stefan Dziubina, s. Andrzeja, ur. 11 XI 1913 r. w Gorlicach, woj. Rzeszów, narodowość ukraińska, obywatelstwo polskie, zamieszkuje w Słupsku, ul. Pawła Findera 8 [obecnie Armii Krajowej]. Oficjalnie pełni funkcje kapelana sióstr Urszulanek w Słupsku [Urszulanki Serca Jezusa Konającego, tzw. urszulanki szare].

Jest niezwykle aktywny w pracy duszpasterskiej. Wśród ludności pochodzenia ukraińskiego cieszy się niezwykłą popularnością i autorytetem.

Nie ukrywał swych nacjonalistycznych przekonań, jednak w ciągu ostatnich lat nie stwierdzono wrogich wystąpień z jego strony.

3. Ks. Teodor Markiw, s. Grzegorza, ur. 17 III 1909 r. w Tynowie [pow. Drohobycz], jest narodowości ukraińskiej, zamieszkuje: Wałcz, ul. Kościelna 3. Za współpracę z bandami UPA skazany był na 10 lat więzienia, odbył karę 8 lat więzienia i został zwolniony. Obecnie nie wykazuje większej aktywności.

4. Ks. Teodor Sawka, s. Jana i Anny z d. Baniuk, ur. 23 III 1913 r. w Ostrobużu, pow. Rawa Ruska, obywatelstwo polskie, zam. Bytów ul. Jeziorna 4. W 1938 r. ukończył WSD w Przemyślu, na tutejszy teren przybył z Wrocławia, gdzie pełnił obowiązki wikariusza. Zameldowany jest na stałe w Bytowie, jednak obecnie przebywa poza Bytovem.

5. Ks. Michał Doczyło, s. Jana i Paraszewy z d. Kucja, ur. 19 I 1898 w Czerniawie, pow. Mościska, woj. Lwów, zam. w Trzebiatowie, ul. Kopernika 11. Seminarium Duchowne w obrządku greckokatolickim ukończył w Przemyślu w 1925 r. Na terenie tut. województwa przybył w 1947 r. w ramach akcji „W” z miejscowości Żernica Wyżna, pow. Lesko i do 1953 r. pełnił obowiązki proboszcza parafii [rzymskokatolickiej] Skrzatusz w powiecie Wałcz, a następnie po przejściu na emeryturę zamieszkał na stałe w Trzebiatowie.

Wydział tut. posiada informacje, że kler greckokatolicki w ostatnim czasie zabiega o utworzenie nowych placówek w Słupsku i Świdwinie, jednak zabiegi te napotykają na zdecydowany opór ze strony parafialnego kleru rzymskokatolickiego, który niechętnie ustosunkowuje się do tego rodzaju inicjatyw, m.in. jest pod naciskiem parafian.

We wrześniu 1971 r. ks. [Stefan] Dziubina usiłował utworzyć placówkę greckokatolicką w miejscowości Gąbino, parafia Gardna Wielka, pow. Słupsk, jednak miejscowy proboszcz nie udzielił zezwolenia na odprawianie nabożeństwa w obrządku greckokatolickim.

Powstaniu istniejących już placówek greckokatolickich towarzyszył również opór ze strony proboszczów, jednak zdecydowana interwencja kurii gorzowskiej przesądziła o ich powstaniu.

Przypadki energicznego przeciwstawiania się stwierdzono w latach 1958–60 w odniesieniu do placówek w: Sławnie, Korzystnie, Barłkowie i Białym Borze. W istniejących placówkach dochodzi również do ostrych

konfliktów między klerem rzymskokatolickim. Np. w dniu 12 IV 1969 r. do miejscowości Barkowo przybył ks. [Włodzimierz] Pырczak celem odprawienia nabożeństwa dla grekokatolików. Miejscowy proboszcz kategorycznie odmówił wydania klucza od kościoła, dopiero po zmobilizowaniu wyznawców, poprzez przemoc fizyczną uzyskano klucz.

Na terenie woj. koszalińskiego nie stwierdzono faktów pozyskania wyznawców obrządku grekokatolickiego dla Kościoła prawosławnego. Szczupłość kadry duchownych oraz brak środków finansowych i przy tym wyraźna niechęć do pracy z ludnością ukraińską nie sprzyja uzyskiwaniu pozytywnych wyników w tym kierunku.

Mimo kategorycznych zaleceń biskupa wrocławsko-szczecińskiego organizowania nabożeństw w języku ukraińskim, prawosławny kler parafialny zalecenia te ignoruje, w związku z czym dochodzi do konfliktów.

Ostatnio na terenie parafii prawosławnej w Koszalinie miał miejsce incydent między miejscowym proboszczem ks. Zawadzkiem a biskupem Aleksym. Od kilku lat w skład wyznawców tej parafii wchodziła grupa ludności pochodzenia ukraińskiego i poprzedni proboszczowie odprawiali nabożeństwa odrębnie dla grupy prawosławnych i dla grupy wyznawców pochodzenia ukraińskiego. Ks. Jan Zawadzki, mimo że sam jest pochodzenia ukraińskiego, z chwilą objęcia obowiązków proboszcza kategorycznie odmówił odprawiania nabożeństw dla grekokatolików w ramach obrządku prawosławnego w obawie o to, że grekokatolicy opamiętają cerkiew. W wyniku tego został odwołany z dotychczasowego stanowiska i przeniesiony do parafii prawosławnej w Trzebiatowie.

W pozostałych parafiach prawosławnych, tzn. w Słupsku, Szczecinku i Wąlczu obserwuje się podobną niechęć do oddziaływania na ludność pochodzenia ukraińskiego, a proboszczowie parafii prawosławnych ograniczają się do utrzymania istniejącego stanu.

Duchowni obrządku grekokatolickiego w różnym stopniu angażują się do rozwijania działalności duszpasterskiej. Nie stwierdzono jednak z ich strony wystąpień szkodliwych dla Państwa.

Na przestrzeni ostatnich dwóch lat zorganizowano jedną tylko nową placówkę. Nie wydaje się wobec tego konieczna zmiana ustosunkowania się władz państwowych wobec tego problemu. Wprowadzenie tolerowania bezprawia nie można zaliczyć do zjawisk pozytywnych, ale być może bardziej szkodliwe byłoby administracyjne przeciwstawianie się tej działalności.

Równocześnie z całą pewnością można stwierdzić, że Kościół prawosławny przy obecnym stanie osobowym nie jest w stanie zapewnić obsługę duszpasterską tej ludności.

Kierownik
Wydziału do Spraw Wyznań
mgr Tadeusz Płuciennik